

Aske Juul Lassen, ph.d., lektor ved Center for Humanistisk Sundhedsforskning, Saxo-Instituttet, Københavns Universitet. Aske er etnolog med ekspertise inden for aldring, seniorarbejdsliv og pensionsovergange og har en ph.d. fra Center for Sund Aldring, Københavns Universitet. Han er forfatter til en lang række artikler og bogen 'Livets tredje akt'.

Keywords: Internaliseret alderisme, marginalisering, digitalisering, strukturel alderisme

DEN TREDJE STORE -ISME: OM ALDERISME OG ALDERENS BETYDNING

I de senere år har alderismen (aldersdiskrimination) på det danske arbejdsmarked været til debat. Men arbejdsmarkedet er kun et af de steder, hvor alderismen kommer til udtryk. Gennem etnografisk feltarbejde udforsker artiklen, hvordan alderisme opleves blandt ældre mennesker. Forfatteren analyserer, hvordan alderisme internaliseres og ofte bliver en del af ældre menneskers selvbillede.

I mange tilfælde opleves alderismen som subtil og acceptabel, mens den i andre opleves som konkret og marginaliserende. Artiklen belyser alderismens mange fremkomster og bidrager til diskussionen om, hvor udbredt alderisme er, og hvad alder betyder for vores måder at omgås på.

Alder er jo bare et tal, siges det ofte, når folk fylder år. Men udsagnet peger implicit på en udbredt frygt for at blive gammel. Udover en smule visdom forbindes alderdom med forfald, sygdom, lavstatus og død (Blaakilde 1999). Og vores kollektive ide om, hvornår alderdommen indtræffer, er vag. Om man er gammel som 40-, 60-, 80- eller 100-årig afhænger af øjnene der ser: Det afhænger af hvor gammel man selv er og hvilke erfaringer man har med aldring omkring sig. Man kunne derfor indvende, at alder ikke bare er et tal, men også er betydning og kultur (Bytheway 2011). Men dens simple kronologi gør det muligt at reducere den til et tal.

Alder er bare en standard, kunne man også sige. Det er en praktisk foranstaltning, der siden kirkebøgerne har været anvendt til at skabe et overblik over befolkningen, og man dermed også kunne begynde at indrette samfund efter. Skolevæsen, sundhedsvæsen, omsorgsinstitutioner og pensionssystem er mulige, fordi vi som samfund har en ide om, hvor mange folk der nu og i de næste årtier vil befinde sig på et sted i livsforløbet, hvor de og deres afkom sandsynligvis vil få brug for uddannelse, arbejde, læge, pension og pleje (Moreira 2016). Man kunne indvende, at det er en dårlig standard, fordi den ikke i sig selv siger noget om individets sundhed og behov, men på befolkningsniveau er den smart. Den er let (vi får den alle ved fødsel), universel (der er få mennesker tilbage i verden, som ikke kender deres egen alder), den er troværdig (det er svært at argumentere mod sin fødselsdato), og den er demokratisk (vi har alle sammen kun en af den). Den opfylder standarderne for en god standard, som beskrevet i standardiserings-sociologien (Timmermanns & Epstein 2010).

Alder er bare en risikofaktor, vil en del medicinere og aldringsforskere sige (Dhingra & Vasan 2011). Hvor en lille gren af biogerontologien peger på aldring som en sygdom i sig selv (de Grey 2013), er den mest gængse ide blandt de hårde og våde videnskaber, at alder er den vigtigste risikofaktor for sygdomme som demens, kræft, diabetes og hjertekarsygdomme, men at mange andre faktorer end alder spiller ind. I et samfund med fokus på diagnoser og en stræben efter at kunne forklare sygdommes opståen og udvikling, regnes alderdom ikke for en dødsårsag i statistikkerne. Der skal findes en årsag, der i modsætning til alder ikke forekommer skæbnebestemt. Man kunne indvende, at vi alle ender med at dø, og at alder derfor må have en betydning, men der findes masser af mennesker ved godt helbred i en høj alder.

Måske er alder derfor ikke 'bare' en af ovenstående, men er både et tal, en standard, en risikofaktor, betydning og kultur. Man kunne også tilføje (og det gør jeg hermed), at alder er en struktur og et sæt af ideer, der på samme vis som etnicitet og køn bliver en del af vores identitet, fra vi fødes. Ideen om livets trappe er en kulturelt indlejret figur, der præger vores syn på livsforløbet (se illustration 1, side 7). At nå toppen kræver modenhed og en vis alder. Og når man først har nået toppen, går det ned ad bakke. Vi trækker os tilbage, forkrøbles og dør. Ideer om alder er så indgroede og naturliggjorte (Cole 1992), at det ikke giver mening at reducere det til et tal eller en risikofaktor. Vi har et manuskript for livet, som i sig selv har en række antagelser om alderens betydning.

Alder er overalt omkring os, og som vi bliver ældre kategoriseres, marginaliseres og diskrimineres vi i stigende grad på baggrund af vores alder (Bytheway 1995). I de senere år har der været fokus på alderisme på arbejdsmarkedet, hvor mange mennesker oplever, at det bliver sværere at få et nyt job, når de er kommet i 50'erne (se fx Dansk Erhverv 2019; Seniortænk tanken 2019), samt at deres kolleger ændrer deres syn på dem, som de nærmer sig pensionsalderen (Aabo et al. 2023). Men alderisme angår ikke kun arbejdsmarkedet. Alderisme på arbejdsmarkedet er blot et symptom på de generelle ideer om alder og aldring, som indgår i vores kulturelle fortælling om det at være menneske.

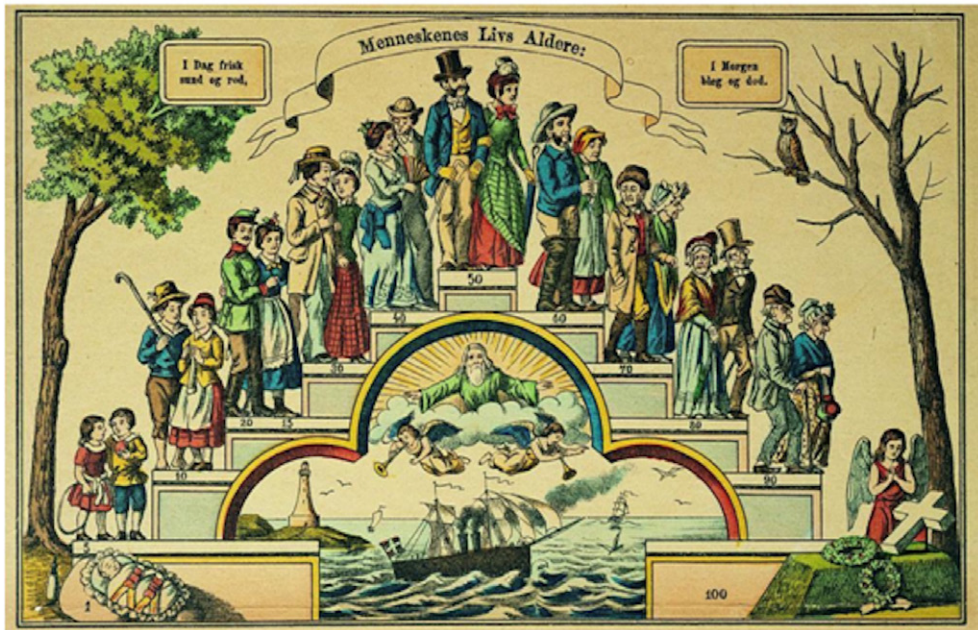

Illustration 1. Livets trappe portrætterer en kulturelt indlejret ide om livsforløbet: Vi stiger, vi peaker, vi forfalder. Kilde: Nationalmuseet.

Hvis alder er alt det ovenstående, og kan forstås som en struktur i vores samfund, hvordan tager det sig så ud i menneskers hverdagsliv, og hvilke ideer om alder internaliseres? Hvad betyder alder? På baggrund af dokumentstudier og etnografisk feltarbejde udfolder denne artikel, hvordan ideer om alder og alderisme praktiseres og opleves i ældre menneskers hverdagsliv, og hvornår alderisme opleves som acceptabelt, modsat hvornår det opleves som marginaliserende.

I det følgende beskriver jeg metode og studiedesign. Efterfølgende vil jeg igennem faglitteraturen vise, hvordan alderisme er et interessant kulturanalytisk fænomen. I analysen af det empiriske materiale viser jeg først, hvordan alderisme opleves som en fornemmelse som internaliseres. Derefter viser jeg, hvordan deltagerne i nogle situationer ser alderisme som subtil og acceptabel (i sundhedsvæsenet, plejesektoren og ved særlig hensyntagen), før jeg udpeger nogle sfærer (arbejdsmarked, digitalisering, seksualitet og sprog), hvor alderisme opleves som konkret og marginaliserende.

Metode og design

Artiklen er et resultat af projektet 'Alderisme: en kvalitativ analyse af alderens rolle i samfundet' støttet af Fonden Ensomme Gamles Værn i 2022. I løbet af 2022 har jeg besøgt og interviewet 16 deltagere. 14 af de 16 deltagere er blevet interviewet to gange med nogle måneders mellemrum. Deltagerne blev spurgt til alderens rolle i deres hverdag, og om eller hvordan de oplever alderens betydning i forskellige sfærer så-

som i sundhedssystemet, på arbejdsmarkedet, i familien og i den offentlige debat. De blev også spurgt til, hvordan de har ændret deres selvbillende med alderen, og hvilke fordomme de selv har om ældre mennesker. Deltagerne optræder med pseudonym, og enkelte detaljer er ændret for at skjule deres identitet.

Deltagerne er udvalgt ved at bruge purposive sampling (Bernard 2017), hvor de 16 deltagere er delt op i fire kategorier: fem seniorer der befinder sig i den sidste del af arbejdslivet; fem nye pensionister; fem der har været på pension i mindst seks år, og en familie hvor der bor tre generationer under samme tag. Med denne sampling ligger der en antagelse om, at pensionen betyder noget for deltagernes opfattelse af alder og alderisme.

Deltagerne var desuden valgt ud fra, om de enten gik op i klimadebatten (forklaring følger), havde oplevelser med at være udpeget som en del af en risikogruppe ifm. Covid-19 udelukkende på grund af alder (ditto), led af kroniske sygdomme og var i tæt kontakt med sundhedsvæsenet, og/eller havde haft en oplevelse med alderisme i forbindelse med pensionering, banklån og/eller lægebesøg. På grund af dette design kan artiklen ikke sige noget om, hvor udbredt alderisme er, men den kan derimod belyse, hvordan alderisme opleves, når det forekommer.

Deltagerne var desuden spredt over landet (10 i Jylland og seks på Sjælland og øer) og kønsfordelingen var ni kvinder, seks mænd og en familie. Der var stor spredning i uddannelses- og erhvervsmæssig baggrund med en lille overrepræsentation af deltagere med længere videregående uddannelser og en baggrund i vidensarbejde. Gennemsnitsalderen var 66 for de arbejdende seniorer (mellem 59 og 79 år), 70 for de nye pensionister (mellem 69 og 72 år) og 82 for de gamle pensionister (mellem 72 og 89 år). Det har været en overvejelse, hvorvidt deltagernes alder bør nævnes. I et projekt, hvor alderens betydning er i fokus, virker det forfejlet ikke at nævne alderen, men samtidig er en af artiklens pointer, at vi som samfund bør overveje, hvor meget betydning vi giver alder. I dette metodeafsnit hjælper deltagernes alder med at forstå, at pensionen ikke nødvendigvis indtræder ved folkepensionsalderen, og den pointerer, at projektets fokus ligger på den ældre del af befolkningen, selvom alderisme også rammer børn og unge.

Deltagerne blev fundet gennem foreninger, sociale medier og personligt netværk og blev kontaktet på mail eller telefon. Alle deltagere har givet informeret samtykke.

Jeg har optaget alle interviews, taget billeder under besøgene og taget feltnoter efterfølgende. Dele af interviewene er transskriberet *ad verbatim*, mens andre dele af interviewene er blevet gennemlyttet og taget udførlige noter til. Transskriberingerne og noterne er kodet. Der er foretaget analytisk induktion af alle materialerne (Katz 2001). Igennem kodningen af de enkelte interviews er der opstået temaer (fx at alderismen i sundhedsvæsenet forekommer acceptabel for deltagerne), som så er blevet brugt til at formulere hypoteser (fx at den er acceptabel fordi den forekommer naturlig, beskyttende og rationel). Disse hypoteser er så fortløbende blevet afprøvet i andre interviews og i faglitteraturen. Analysen af alderisme som en fornemmelse,

der internaliseres, som subtil og acceptabel og som konkret og marginaliserende er opstået ud af denne analytiske induktion.

Alderisme

Alderisme rammer både yngre og ældre mennesker, der marginaliseres eller stigmatiseres baseret på deres alder.¹ Det er således blot i et par årtier midt i livet, at man kan siges at være aldersneutral. Begrebet alderisme er en oversættelse af det engelske 'ageism' udviklet af den amerikanske gerontolog Robert Butler (1969). Med udviklingen af begrebet alderisme ønskede Butler at sidestille alderisme med sexismen og racismen og vise, at alder blev brugt diskriminerende mod ældre mennesker, men at man som samfund ikke var opmærksom på dette. I de følgende årtier kom alderisme i stigende grad på dagsordenen (se fx Comfort 1977; Cole 1986), og blev også alderisme diskuteret i Danmark (se fx Blaakilde 1999; Kirk og Kühlmann 2012).

Alderisme har opnået fornyet opmærksomhed i den nuværende debat om alder, fordomme og seniorkompetencer på arbejdsmarkedet (Folker et al. 2020; Kirk 2020; Meng et al. 2020), igennem blotlæggelser af alderismer i Covid-19- og klimadebatten (se fx Blaakilde 2021), med World Health Organizations rapport om alderisme (WHO 2021), igennem hverdagsteknologier som badevægte, der nu måler kropsalder (Moreira et al. 2020), med den engagerede og deltagende baby-boomer-generation (Lassen 2020a) samt med det generelle fokus på diskrimination og krænkelse.

Der er samtidig masser af viden, der modsiger de udbredte fordomme om ældre. Fx viser neurologien, at aldersrelaterede forandringer i hjernen svækker nogle funktioner og styrker andre (Kirk 2020), mens nye undersøgelser peger på 70+-gruppen som den aldersgruppe, der går mest op i klima (Gallup 2021), ligesom risikoen for corona-relateret død og indlæggelse skyldes den ældre populations underliggende sygdomme frem for alder i sig selv (Jeune & Lindahl-Jacobsen 2022). Det har derfor været vigtigt for dette projekt at forstå, om ældre mennesker føler sig uretfærdigt behandlet i forbindelse med klimadebatten og håndteringen af corona, eller om den nedladende tone over for ældre mennesker i klimadebatten samt den massive fokus på de ældre som særligt sårbare (og deraf følgende hjemsendelser fra arbejde af seniorer og indespærringer af beboere på landets plejehjem) ses som acceptabel eller marginaliserende.

Ovenstående er eksempler på, at alderisme har store konsekvenser for samfundet og for den enkelte. Alderisme er associeret med social isolation, ensomhed, dårligt mentalt og fysisk helbred samt kortere levetid (WHO 2021). Den sociale marginalisering og internaliseringen af stereotyper synes at være en stor del af forklaringen på

1 Dele af dette afsnit er gengivet fra den oprindelige projektansøgning samt fra rapporten 'Seneskift' (Lassen 2022)

dette (Shiovitz-Ezra et al. 2015). Ofte internaliseres alderisme af ældre mennesker, så ældre mennesker ikke selv tror, at de har den samme værdi som yngre på arbejdsmarkedet (McGonagle et al. 2015), og at de forstår og anerkender, hvorfor de holdes ude af bestemte sociale sammenhænge (Blaakilde 2015). Således er der mange ældre mennesker, der selv tror, at de er mindre værd på arbejdsmarkedet end yngre mennesker (Raemdonck et al. 2015), ligesom at fornemmelsen af, at andre har en stereotyp forestilling om en – såkaldte metastereotyper (Finkelstein et al. 2015) – er udbredt. Dette kan føre til lavt selvværd og virke selvbekræftende, så man kommer til at opfylde de stereotype forestillinger om ældre mennesker som langsommere, kognitivt svækkede, etc. (Levy 2001).

Alderisme er et komplekst fænomen, fordi det ikke indebærer at en privilegeret gruppe undertrykker en mindre privilegeret gruppe (Bytheway 1995). Størstedelen af ældre mennesker befinder sig i en privilegeret økonomisk position (Amilon 2022) uanset den marginalisering, de ofte udsættes for. Alderisme adskiller sig på den måde fra racisme og sexismen. Alderisme adskiller sig også ved at være en diskriminationsform, der går ud over ens fremtidige selv (Jönson 2013). Samtidig har alderismen et andet udtryk end andre diskriminationsformer, da ældre mennesker ikke lægges åbenlyst for had, i samme grad som mennesker med anden etnicitet eller køn kan blive det. I de fleste tilfælde fremkommer alderismen mere implicit, som når man udelukkes fra sin a-kasse ved folkepensionsalderen, eller når man bliver en del af en risikogruppe på grund af ens alder på trods af sit gode helbred. Samtidig har den socialvidenskabelige aldringsforskning, med sit fokus på den nye ældregenerations høje sundhedsstatus, skabt 'post-ageist ageism' (Marshall & Katz 2012), hvor ældre mennesker hyldes for at have ungdommelige kvaliteter.

Alderisme er derfor et interessant kulturanalytisk fænomen, som ikke let lader sig indfange i spørgeskemaer eller ved direkte at spørge, om alderisme er noget man er udsat for. Når der ifølge undersøgelser er 24 % (WHO 2021) eller 23 % (Meng et al. 2020) af seniorerne på arbejdsmarkedet, der føler sig aldersdiskriminerede, eller når arbejdsgiverne fortæller, at der ikke findes alderisme på arbejdsmarkedet (Lassen 2022), siger disse tal kun noget om den oplevede alderisme. Når Danmark har lavere oplevet alderisme end i de andre europæiske lande (WHO 2021) kan dette sagtens skyldes, at danskerne ikke er opmærksomme på, hvad alderisme er. Det er derfor nødvendigt både at undersøge fænomenet kvalitativt, og ikke blot spørge folk til den oplevede alderisme gennem spørgeskemaer.

Desuden er der brug for en konceptuel udvikling af, hvad alderisme er. Debatten og teorierne om race- og kønsdiskrimination udvikler sig i disse år og har vundet bred folkelig opbakning. Inden for racismeforskningen er der strømninger, der peger på, at det ikke giver mening at tale om personlig, strukturel eller institutionel racisme (Kendi 2019). Når man på det ene tidspunkt kan ytre racistiske holdninger og i det næste øjeblik ytre anti-racistiske holdninger, er racismen er ikke noget, der bor i individet, og den bør således ikke være en moralsk dom, man pådrager bestemte

individer. Racismen skabes gennem foreningen af racistiske ideer og racistiske politikker, og er på den måde langt mere grundlæggende end noget, der kan udpeges i personlighed eller institution (ibid.).

På samme måde kan man argumentere for, at ideer om alder og aldring er så indgroede og naturliggjorte (se fx Cole 1992), at det ikke giver mening at udpege enkelte som alderister, men at man i stedet må undersøge dels de ideer og strukturer, hvorigennem alderismen kommer til udtryk, samt de praksisser hvori alderismen kommer til udtryk og forhandles, herunder ældre menneskers hverdagsliv. Det er dette sidste punkt, der er ambitionen med denne artikel.

Den oplevede alderisme er en mistanke

Line er 59 år og bor i Sydjylland sammen med sin mand. Hun har tilbudt at byde ind med sin personlige erfaring med alderisme i forbindelse med en firing. Jeg ankommer på en lun sommerdag, og vi tager plads i drivhuset. Hun har taget noter inden mødet, som hun giver mig. Hun ser sig selv som aktivist, der vil bekæmpe alderisme.

Line uddannede sig først i slutningen af hendes 40ere. Inden da fulgte hun med sin mand til udlandet i slut-20erne, og de fik tre børn. De var der i fem år, og tog derefter hjem til Danmark. Hun arbejdede i et par jobs inden for kontor og IT, der som udgangspunkt gav mulighed for en god balance mellem arbejdsliv og familieliv. Da børnene var store, gik hun i gang med en velanset deltidsuddannelse inden for handel og skulle nu på skolebænken med de unge. Nogle af pigerne på studiet viste stor respekt for hendes mod, men en enkelt dreng sagde direkte, at hun var for gammel. Hun endte med at få bedre karakterer end ham, hvilket betød meget for hende. Hun følte, hun modbeviste deres fordomme om hende.

Det betyder meget for hendes selvværd at præstere på arbejdsmarkedet og blive anerkendt for de erfaringer og den viden, hun har med i bagagen. Så når hun møder modstand og uretfærdighed, påvirker det hende meget. Efter handelsuddannelsen specialiserede hun sig i en retning, hvor der var flere på hendes alder. Hun følte sig hjemme og mødte opbakning. Hun fik job i en virksomhed, hvis medarbejdere generelt var meget unge. Hun klarede det ifølge sig selv fint, men da der kom en ny chef, blev hun fyret, lige inden hun skulle til eksamen på et ledelseskursus. Hun har en svag mistanke om, at firingen drejer sig om alderisme, men kan ikke vide sig sikker. Hun føler, at det spillede ind, men hun havde tidligere fået at vide på arbejdspladsen, at hun var værdsat på grund af sin modenhed i den ellers meget unge virksomhed. Hun kan dog ikke finde andre forklaringer, end at det må handle om hendes alder. Hendes oplevelse af alderisme er en ubehagelig mistanke.

Hun var nu i midten af 50erne og jobsøgende. Hun mente selv, at hun måtte være meget attraktiv for virksomhederne, men det var sværere, end hun havde regnet med. Hun følte sig kørt ud på et sidespor. Ved flere samtaler blev der spurgt meget ind til,

hvad der var gået galt i virksomheden hun blev fyret fra. Hun vidste det ikke, og ville ikke selv nævne hendes mistanke om alder. Hun endte med at takke ja til et job, der ikke var helt optimalt, som hun stadig har. Hendes oplevelse af at være jobsøgende i hendes alder gør, at hun ikke tør tage springet og sige op. Hun søger dog en gang imellem nogle jobs, men kommer kun til få samtaler. Hun tror, at det må være på grund af sin alder, men ved det ikke med sikkerhed. Hendes oplevelse af alderisme er en mistanke, som hun også vender indad: Kan det mon skyldes, at jeg bare ikke er dygtig eller erfaren nok?

Line er et godt eksempel på, hvordan alderisme opleves. Det er nogle gange bare en fornemmelse, som man ikke rigtig kan sætte en finger på, og uden at det er noget, der bliver sagt direkte (Levy & Banaji 2002). Det er tabubelagt og omgivet af lidt mystik. Det står i kontrast til seniormedarbejderes selvbilleder som gode medarbejdere på toppen, og samtidig er der ofte en fornemmelse af at omverdenen måske ikke helt ser sådan på en længere (Aabo et al. 2023). Alderisme er en fornemmelse og en mistanke, som skaber usikkerhed. Med usikkerheden kommer internaliseringen.

Internaliseret alderisme

Unge mænd er begyndt at rejse sig op i bussen for Dorthe. Selvom det er en fin gestus, kan hun godt blive lidt sørgmodig over den. Gestussen bliver til en påmindelse om hendes alder og fortæller hende noget om, at omverdenen ser hende som en ældre dame, selvom hun ikke føler sig som sådan. En del af hende nyder, når ungdommen viser sig at være godt opdraget, men hendes selvbillede har ikke godt af hensynet. Hun takker ja, mens andre deltagere i studiet takker nej til den slags hensyn. At acceptere ville indebære at acceptere omverdenens syn på en. Dorthe accepterer modstræbende, men kommer derigennem også selv i tvivl om, hvorvidt hun faktisk er sådan en ældre dame, man bør rejse sig op for. Måske har de ret. På den måde bliver den fine gestus til en internaliseret alderisme: Hvis omverdenen ser mig som gammel og svagelig, så er jeg måske gammel og svagelig?

Dorthe bliver snart 70. Hun har en baggrund som forperson i fagforeningsverdenen og måtte gå af som 65-årig på grund af fagforeningens love, som hun selv havde været med til at indføre 10 år tidligere. Lovene er i strid med et EU-direktiv, men fagforeningen stod fast på reglen. Som 65-årig med et godt CV og et stort netværk tænkte hun ikke, at det ville blive et problem at finde noget nyt. Men efter nogle afslag, hvor hun var tæt på, holdt hun op med at søge. Hun døjer lidt med dårligt selvværd, som har været godt skjult igennem et succesfuldt arbejdsliv, så afslagene tog hårdt på hende. Hun tænker, at afslagene måske kan skyldes hendes fagforeningsfortid, og at arbejdsgiverne derfor tror, hun vil skabe konflikt. Men hun er bange for, at det også handler om hendes alder og hendes manglende evner på samme måde som Line, der også mistænkte sin alder for at være udslagsgivende. Dorthe er blevet mere følsom

over for afslag og internaliserer den mulige alderisme: Hvis arbejdsgiverne ser mig som for gammel til at arbejde, så er jeg måske for gammel?

Dorthe føler sig usynlig og gemt væk. Hun bor midlertidigt med sin mand i deres sommerhus, mens de venter på byggetilladelse til deres hus i hovedstadsområdet, og det bidrager til hendes følelse af usynlighed. Samtidig oplever hun, at hun hurtigt blev glemt af kollegerne. Da hun gik fra, sagde mange, at de ville blive ved med at mødes til kaffe med hende, men det er ikke sket i løbet af de sidste fire års pension. Hun har vendt det med en anden pensioneret kollega, som fik hende til at indse, at de jo før drak kaffe med forpersonen og ikke med hende som menneske. Hun har en enkelt gang mødt en tidligere kollega under et offentligt arrangement, hvor de drak et par øl, og det betød så meget for hende, at hun efterfølgende blev rørt og måtte gå for ikke at tabe ansigt. I et kort øjeblik var hun synlig igen og følte sig set og hørt. Else, en anden deltager, beskriver en følelse af, at ens værdi forringes, når man forlader arbejdsmarkedet. Pludseligt er alt det man gør – klimakamp, frivilligt arbejde, politisk og kulturelt engagement og pasning af børnebørn – lidt usynligt, på trods af at det i hendes øjne er vigtigt for samfundet og for fællesskabet. Igen internaliseres alderismen: Er mit bidrag ikke mere værd? Var min identitet og status kun noget jeg havde via min position på arbejdsmarkedet?

Dorthe kan godt kalde sig pensionist, men identificerer sig ikke med ordet. En pensionist er jo sådan en, der ikke kan arbejde, og selvom hun ikke har arbejdet i fire år, kunne hun sagtens have gjort det, hvis ikke arbejdsmarkedet havde vendt hende ryggen. Når hun bliver spurgt, siger hun som regel, at hun har fundet sig til rette med tilværelsen som pensionist, men det passer ikke rigtig. Det er stadig svært. Og så synes hun oveni, at folk omkring hende begynder at opføre sig som pensionister. De vil mest tale om bagedysten og alle deres skavanker, og det gider hun absolut ikke. Så er man jo rigtig pensionist. Når de ser deres venner, gør Dorthe og hendes mand, hvad de kan, for at få samtalen over på noget andet, og de oplever, at de er holdt op med at spørge, hvordan folk har det, fordi de er trætte af ligegyldige sygdomshistorier. En anden deltager, Kirsten, foretrækker at blive kaldt gammel frem for pensionist. Hun hader det ord, fordi det indikerer, at man er i det offentliges vold. Når man er pensionist, er man på offentlig forsørgelse, selvom man har knoklet og sparret op igennem et helt liv. Det er der ingen grund til at gøre til en titel, synes hun. For Dorthe og Kirsten refererer titlen pensionist til tilstand, sygdom og offentlig forsørgelse. De gør modstand mod internaliseringen af den marginaliserende alderisme, som pensionisttitlen indebærer.

Deltageren Kalle er mere eksplicit. For ham er begrebet pensionist direkte alderistisk. Vi har skabt vores forestillinger om pensionen ud fra vores bedsteforældres pensionisttilværelse, som vi har fået indprentet fra barnsben. Den version af livet med pension var langt mere stillesiddende. Der er derfor hele tiden en form for miskendelse på spil, hvor man som modtager af pension ikke anerkendes for sine bidrag, og ikke ses som andet end pensionist. Kalle mener, at pensionen i stedet burde kaldes

seniorindkomst, som i langt højere grad ville indikere en aktiv livsfase, og lægge op til at seniorerne engagerer sig endnu mere. Det alderistiske i pensionsbegrebet ligger for Kalle således i den passivering, han synes, det indikerer.

Internaliseret alderisme tager således mange former. Selvom jeg i dette afsnit primært har brugt Dorte som eksempel, er der mange af deltagerne, der oplever, at de har en stigende tvivl om egne evner. De oplever et samfund, hvor et menneskes værdi fastsættes på arbejdsmarkedet. De bliver derfor ligegyldige og usynlige, når de pensioneres, og anerkendes ikke for deres bidrag. Som årene går, begynder de selv at tvivle på deres værd, og holder op med at gøre bestemte ting, fordi det ikke passer sig for deres alder. Og dem der stadig er på arbejdsmarkedet, oplever også den snigende usynlighed, som jeg beskrev med Line. De holder op med at søge jobs og de forbinder deres livsfase med afvikling. De internaliserer alderismen og ender med at bekræfte de ideer, den er født af: at man mister sine evner med alderen (McGonagle et al. 2015).

Som jeg vil beskrive i det kommende afsnit, oplever deltagerne oftest ikke, at alderismen er et kollektivt problem. De ser det snarere som noget, der opstår i enkelte situationer og som ofte også er både subtilt og acceptabelt.

Alderisme er subtil og acceptabel

I de sidste årtier er der indført automatiske kræftscreeninger, når man når en vis alder. Flere af deltagerne nævner de standardiserede kræftscreeninger som en ubehagelig påmindelse om egen skrøbelighed. At åbne brevet med screeningen er en situation, hvor alder og skrøbelighed bliver tydelig og alvorlig. Nu er man nået til et sted i livet, hvor kræft er sandsynlig nok til, at man maler med så bred en pensel, at man screener alle. Dorte beskriver det som sørgeligt at åbne screeningsbrevet, men også at alderen måske nok bestemmer, hvornår det er slut, men ikke skal få lov til at bestemme, hvordan hun opfører sig. Den franske filosof Pascal Bruckner har beskrevet dette som et opgør med alderdommen. Den kan ikke afskaffes som biologisk realitet, men bør afskaffes som metafysisk diktat, der indebærer at opgive (2021). I Dortes tilfælde fører afskaffelsen af diktatet fx til, at hun går til koncerter med 30-årige som det primære publikum, eller at hun og veninderne er til stand-up med en masse 20-årige. Men til de shows udpeges de af stand-up'eren på scenen på grund af deres alder og er et let offer for platte jokes. Kræftscreeninger og stand-up-shows har det til fælles, at de udpeger hende som gammel.

Kræftscreeningerne er et godt eksempel på, hvordan alderen som standard både er praktisk og marginaliserende. Alder er en risikofaktor, og det giver således god mening at screene alle borgere for forskellige kræftformer, når de når en bestemt alder og ud fra hvilket køn, de har. Samtidig er det praktisk, fordi alle borgere har et cpr-nummer, og man dermed kender deres alder. Mange andre parametre end alder spiller ind, men da alder både er den vigtigste risikofaktor og den lettest tilgængelig

standard, er det den frem for andre og lige så problematiske risikofaktorer (uddannelsesbaggrund, civilstatus, bopæl, køn, etnicitet, etc.), der tages i brug. Man maler med en bred pensel og kommer derfor også til at skabe en form for subtil alderisme, der udpeger dig som risiko-borger udelukkende på baggrund af din alder, ligegyldigt hvor sund og rask du ellers er. Selvom mange deltagere finder screeningerne ubehagelige, accepterer de dem også som gavnlige. Nogle af de kvindelige deltagere peger desuden på, at når screeningerne for livmoderhalskræft hører op, er det også en ubehagelig påmindelse om, at alderdommen er på vej. Alderskriterierne udpeger individet som en del af en risikogruppe på forskellige tidspunkter igennem livet, og på den måde kobles alder direkte sammen med sundhed og sygdom. Denne sammenkobling problematiseres ikke af deltagerne, men modtages med en bekymret accept.

Forud for mit feltarbejde forestillede jeg mig, at jeg ville støde på samme ambivalente holdning til håndteringen af Covid 19: at det var acceptabelt at blive udpeget som højrisikogruppe på baggrund af alder, men også en ubehagelig påmindelse om skrøbelighed. Og at i det mindste nogle af deltagerne ville se det som problematisk at blive udpeget som risikogruppe udelukkende på baggrund af alder. Siden da er det ud fra danske tal endda blevet påvist, at alder ikke i sig selv var en risikofaktor for alvorlig sygdom og død, men at det derimod var underliggende sygdomme, der var relateret til alvorlige sygdomsforløb (Jeune & Lindahl-Jacobsen 2022). Altså er der blot en korrelation frem for en kausal relation mellem alder og alvorlig sygdom ifm. Covid 19, hvilket nogle af de første internationale studier også antydede (WHO 2020, CCDC 2020).

På trods af dette blev ældre mennesker uden underliggende sygdomme i stor stil sendt hjem fra deres arbejde i starten af Covid 19 pandemien, ligesom de skulle være ekstra påpasselige, plejehjem blev lukket for besøg, og vaccinationsprogrammet blev udrullet med alder som den primære prioriteringsfaktor. For en aldringsforsker, der undersøger alderisme, er det et tydeligt eksempel på alderisme og et misbrug af en standard, blot fordi den er universel og samtidig taler ind i nogle fordomme om ældre og skrøbelighed og dermed kan accepteres af den brede befolkning. Deltagerne i dette studie bekræfter dog fund fra andre studier med specifikt fokus på Covid 19: De ældre mennesker accepterede foranstaltningerne (Khan & Clotworthy 2022) og anså dem som sund fornuft (Andersson et al. 2021). Man kunne kalde det en form for velment alderisme, om end en del deltagere mente, at nedlukningerne af plejehjemmene var for stramme og ikke tilgodeså de ældre beboeres ønsker om at risikere Covid 19 for at kunne have kontakt med deres nærmeste. Nogle deltagere sagde endda, at de faktisk var glade for, at deres forældre var døde inden pandemien, fordi de ikke skulle opleve den isolation i deres sidste tid.

På den vis anser mange ældre mennesker konsekvenserne af de politiske valg i sundhedssystemet som uheldige, men acceptable og ikke alderistiske. Det samme kan siges om deltageren John, der som 89-årig fik nogle svære infektioner kort tid efter, at han var flyttet på plejehjem med sin hustru. I det flere måneder lange syg-

domsforløb blev han flere gange spurgt af lægerne, om han ville genoplives ved et eventuelt hjertestop. Og igen og igen var hans svar, at det ville han gerne. Første gang han fik spørgsmålet, fik det ham til at tage aktivt stilling til, om han stadig havde mod på livet. Det blev klart for ham, at han så flytningen til plejehjemmet som begyndelsen på en spændende ny fase i livet fritaget for hjemmets mange krævende opgaver og placeret i et nyt fællesskab med mulighed for sociale udfoldelser, om end mange af naboerne måske nok var lidt svære at kommunikere ligeligt med. Han var glad for livet og ville have mere ud af det.

Igen stod jeg som aldringsforsker med fokus på alderisme i den situation, at jeg oplevede Johns historie som en fortælling om en alderistisk praksis i sundhedssystemet. Det giver god mening at spørge første gang, og der kan være masser af gode grunde til ikke at ønske sig genoplivning. Men hvor mange gange skulle John svare ja til genoplivning, før lægerne forstod mandens lyst til at leve? John anså derimod ikke spørgsmålene som alderistiske. De skulle jo sikkert spørge, mente han. Og måske han har ret, men hvis de gentagne spørgsmål er en del af normal procedure, er det vel blot endnu mere problematisk?

Johns beretninger fra plejehjemmet handler oftest om, hvor dejligt det er at være der. Han og hans hustru betragter det lidt som en ferie. De skal nu ikke længere skal lave mad og stå for hushold, hvilket de inden flytningen brugte det meste af døgnets vågne timer på grundet hustruens svigtende funktionelle kapacitet og Johns svigtende syn. Men der er også enkelte situationer, hvor det lader til, at man som plejehjemsbeboer skal passe ind i personalets systemer frem for omvendt. Man bliver til objekt frem for subjekt, når man fx ikke kan få eftermiddagskaffe, medmindre man kommer til tiden, eller når ens datter ikke kan spise med, fordi det ikke er annonceret i tide. Som aldringsforsker vil jeg igen kalde det alderistisk praksis, at man kan forestille sig et plejesystem, der fratager ældre borgere deres selvbestemmelse i eget hjem, hvis altså plejehjemmene kan kaldes for hjem.

For John er restriktionerne omkring kaffetider og middagsbesøg dog nærmere enkelte tilfælde, man kan gøre oprør mod. Han ser det som enkeltituationer frem for et strukturelt problem, og han kan godt forstå de praktiske og økonomiske hensyn, der skal tages. Fordi han stadig har lidt af sit syn tilbage og fordi hans argumentationsevner er intakte, løste han ovenstående situationer ved selv at lave en ekstra kande kaffe til alle de tilbageværende beboere på terrassen, samt i situationen med datteren ved at konfrontere plejepersonalet og spørge, hvor det stod henne at man skulle annoncere spisende gæster på forhånd, og hvornår han i så fald skulle have annonceret det. Det har siden hen gjort spontane besøg og for sent behov for kaffe lettere at få igennem. Men for andre beboere uden kapaciteten til at lave kaffe eller argumentere må man formode, at kaffetid er kaffetid, og at spisning altid foregår uden spontane gæster.

Ovenstående situationer med John peger ind i et dilemma, der går igen hos mange af deltagerne. De vil anses for ligeværdige borgere (og vil derfor ikke finde sig i, at

kaffetiden er forbi, eller at man ikke kan få lov til at spise med sin datter i sit eget hjem), men har samtidig i bestemte situationer brug for særlige hensyn, som udfordrer deres selvbillede som ligeværdige borgere. Som beskrevet med Dorthe vækker det ambivalente følelser, når unge mennesker rejser sig op for hende i bussen, men hun accepterer gestussen med et lille smil.

Kirsten finder det meget hensynsfuldt, når der bliver taget hensyn til hendes alder, men gør samtidig meget ud af at fortælle, at hun helst gør det, hun kan, selv. Hun er meget engageret i lokalsamfundet og er en af de primære kræfter i det lokale kulturhus. Hun husker en episode, hvor hun blev enig med en ung mand om, at det var på tide at pudse ovenlysvinduerne i kulturhuset. Hun lagde op til, at han kunne tage de udvendige, og så kunne hun tage de indvendige. Det ville han ikke høre tale om. Han syntes ikke, at hun skulle op på en stige i hendes alder, og han tog derfor dem allesammen. Hun ved, det var af omsorg, men studsede alligevel over det, og fortalte ikke den unge mand, hvor mange stiger hun kravler rundt på derhjemme, når hun ordner sit hus og gør ved. Hun oplever samme reaktion, når hun tager med børnebørnene eller oldebørnene ud og overnatter på skovbunden under et lille sejl, mens de roder i jorden, klatrer i træer og kigger på stjernehimlen. Det er ikke noget for en dame i hendes alder, siger de. Det er måske lidt tosset, men det skal hun nok selv bestemme, siger hun.

Ovenstående situationer kommer på baggrund af hensyn skabt ud fra antagelser om, hvor man er henne i livsforløbet, og deraf hvor svagelig og selvbestemmende man formodes at være. Det er et eksempel på, hvad Andersson og kolleger har kaldt 'velment alderisme' (2021). Deltagerne anerkender omsorgen forbundet med hensynene og anser dem ikke for alderistiske. Men de føler sig samtidig sat i bås af dem. Det er god skik at antage, at treårige børn kan stå op i bussen, men dårlig skik at antage, at 70-årige kvinder kan. På den måde er alderismen subtil, og den accepteres, fordi den ofte fremkommer som hensyn i bestemte situationer, hvor vi er opdraget til, at ældre mennesker skal hjælpes. Men de yngre generationer ser samtidig ikke, at de med hensynene kan komme til at fratage den ældre generation deres selvbestemmelse og agens. Og de yngre ser samtidig ikke, at der på et par generationer er sket meget med, hvornår man er gammel og føler sig som sådan. Den 83-årige kvinde, man rejser sig for i bussen, kommer måske lige fra en yogatime, et langdistanceløb, en vinduespudsning af ovenlysvinduerne i kulturhuset eller en nat på skovbunden med børnebørnene.

Som eksemplerne i dette afsnit har illustreret, har mange deltagere oplevelser med alderisme, men de ser det som regel som noget, der tilhører enkeltsituationer, foregår på et subtilt plan og som i mange tilfælde bunder i hensyn og fornuft. Det er svært at skelne imellem, hvornår noget er acceptabelt, og hvornår det sætter en i bås og er marginaliserende. Og så er der de arenaer, hvor alderismen tydeligere fremstår konkret og marginaliserende.

Alderisme er konkret og marginaliserende

En enkelt af deltagerne havde ingen oplevelser med alderisme, udover at han havde hørt om en ven, der havde svært ved at få et banklån på grund af sin alder. Netop banklånet fremhæves af flere som en alderistisk praksis, der ikke giver mening, når man ser på generationens generelle velstand. En del banker er dog begyndt at gøre op med denne praksis, og få deltagere havde selv konkrete oplevelser med bankernes alderisme. Overordnet var der fire arenaer, hvor mange deltagere pegede på alderisme som konkret og marginaliserende: arbejdsmarked, digitalisering, seksualitet og sprog. I det følgende vil jeg kort beskrive alderismens udtryk på disse arenaer, men det skal påpeges, at de hver især kunne være genstand for en artikel og som sådan ikke kan udfoldes fyldestgørende her.

Jeg har allerede løbende i artiklen beskrevet nogle af deltagerens oplevelser med alderisme på arbejdsmarkedet, og nyere danske undersøgelser påpeger, at problemet særligt angår seniorer, der er jobsøgende. 23% af de ledige 50+ har en oplevelse af alderisme på arbejdsmarkedet (Meng et al. 2020), og samtidig synes 26% af ledere under 40, at det er negativt, hvis en ansøger er 55+ (Lederne 2021). Tallene viser også, at det er sværere at få et nyt job, når man er blevet ledig efter de 55 (se fx Dansk Erhverv 2019; Seniortænk tanken 2019). Et eksperimentelt italiensk studie viste, at folk med fordomme mod ældre har en tendens til at score opdagede seniorers CV'er dårligere sammenlignet med yngres CV'er med samme køn, kvalifikationer og jobtyper (Zanaboni et al. 2019). I 2022 tog man konsekvensen af denne diskriminering og gjorde det ulovligt for arbejdsgivere at spørge ind til jobsøgers alder. Dette kan muligvis hjælpe på den ubevidste frasortering under CV-screeninger, mens mere bevidste fravalg af ældre jobsøgere må formodes at fortsætte, når først de ældre møder op til jobsamtale.

Hvorvidt, der også er alderisme på arbejdspladserne udover i rekrutteringen, har været heftigt debatteret i de sidste år. Arbejdsgiverne siger, der ikke findes alderisme på arbejdsmarkedet (se fx Lassen 2022), mens andre undersøgelser peger på, at alderisme eksisterer, men at det ofte foregår implicit (Folker et al. 2020; Malinen & Johnston 2013). Internationale undersøgelser peger på, at der fx er en udbredt forestilling om, at seniorer er for gamle til at lære nyt i deres arbejde (Romaioli & Contarello 2021; Vickerstaff & van der Horst 2022), ligesom at fordomme om, at seniorer er mindre forandringsparate og produktive er udbredte på arbejdsmarkedet, men samtidig kan det ikke påvises, når man undersøger fordommens sandfærdighed (Ng & Feldman 2012).

Flere deltagere beskriver konkrete oplevelser med alderisme på arbejdsmarkedet, som ikke blot handler om en snigende fornemmelse eller om svære jobsøgningsforløb. Fx beskriver Ane, hvordan hun som selvstændig er røget ud af sin a-kasse efter folkepensionsalderen og ikke længere kan få erhvervsforsikring, selvom hun fortsat er aktiv i sit firma. Dorte mistede som beskrevet sin forpersonspost ved de 65, selvom det strider imod et EU-direktiv om aldersdiskrimination på arbejdsmarkedet. En

anden deltager, Mette, som var ansat i mediebranchen, oplevede at blive kørt ud på et sidespor efter de 60, og at det var kutyme i hendes branche. Tal fra 2017 peger på, at de 67-årige, der var holdt op med at arbejde, var stoppet på grund af opsigelse (8%), en fast aldersgrænse (2%), at føle sig presset af ledelsen (4%), at føle sig presset af kollegerne (1%), og/eller fordi de ikke trivedes på arbejdspladsen (5%) (Larsen & Amilon 2019). Hvorvidt, der bag alle disse procenter gemmer sig alderisme er ikke til at sige ud fra undersøgelsesdesignet, men sammenholdt med ovenstående undersøgelser samt deltagerens oplevelser er det nærliggende at tro, at det er en del af forklaringen.

Med hensyn til digitalisering og alderisme er dette et stigende problem, da adgangen til det offentlige i højere og højere grad digitaliseres, således at man i dag kan tale om digitalt borgerskab (Schou & Pors 2018). Flere igangværende danske studier undersøger de ekskluderende mekanismer for ældre mennesker i det digitale borgerskab. Selvom de fleste ældre borgere er digitalt kompetente, går udviklingen hurtigt, og mange har svært ved at følge med. Særligt ældre borgere, der befinder sig i sårbare situationer og som derfor også ofte formodes at have meget kontakt med det offentlige, har svært ved det digitale borgerskab, og det skaber en distance mellem den offentlige sektor og borgerne (Hjelholt et al. XX). Selvom man kan få særlig tilladelse til at få information fra det offentlige per brev, indbefatter brevene ofte, at man efterfølgende skal logge ind på diverse offentlige hjemmesider. Det antages således, at man som borger i dag er digitalt kompetent, selvom hver femte ældre borger har brug for hjælp til kontakten med det offentlige, fordi kontakten er digital (Ældre Sagen 2022). Man kan således tale om en strukturel alderisme, hvor man efterlader en stor del af borgerne uden reel mulighed for borgerskab, medmindre de får hjælp af pårørende eller frivillige.

75-årige Ulla beskriver digitaliseringen som alderistisk. Hun bliver hele tiden bedt om at logge ind alle mulige steder, men ved ikke hvad hendes login er. Det føles som en digital verden, der buldrer derudaf, mens hun går rundt i sit hus og må tage sig af mere konkrete problemer såsom et svigtende fyr og et køleskab, der er gået i stykker. Det overskud, der måtte være efter de mest presserende problemer, skal gå til læsning og fordybelse – ikke til at forstå en digital verden, hun altid har følt sig fremmed over for. Hun må konstant få hjælp af sine børnebørn til det digitale og bliver således afhængig af dem, på en måde hun ikke bryder sig om. Ulla kæder digitaliseringen sammen med en generel forringelse af de offentlige ydelser. Hun kører ikke længere bil og er derfor blevet afhængig af offentlig transport, men adgangen dertil sker gennem rejsekortet, som kræver digital optankning. Det må hun så få hjælp til. Bussens køreplan ligger udelukkende online, hvilket hun godt kan finde ud af, men finder besværligt. Service som toiletter og personale er skåret fra på den lokale station. Hun ender derfor oftest med at vælge offentlig transport fra. Hun afhænger derfor af lift, når hun skal til familie i København, og har i sjældne tilfælde måtte tage en taxi til flere tusinde kroner. Selvom digitaliseringen kan ses som en effektiv måde at drive den offentlige sektor på, bliver den alderistisk i sin

måde at overse de ældre generationers problemer. I dette tilfælde synes alderismen både konkret og marginaliserende.

Med hensyn til seksualitet har også aldringsforskningen indtil for nylig behandlet området som tabu (Gewirtz-Meydan et al. 2018). Der har været en antagelse om faldende seksuel lyst og funktion (Gewirtz-Meydan & Ayalon 2017), og området er således blevet medikaliseret og blevet en del af en ide om aktiv og sund aldring (Katz & Marshall 2004). Når ældre mennesker portrætteres i medierne som seksuelle væsener, foregår det enten gennem en stigmatisering, hvor de betragtes som beskidte og ulækre (Marshall 2011) eller ved at gøre den ældres seksualitet teenage-agtig som det ses i programmer som 'Mormor på mandejagt' (Lassen 2020b). I medie billedet synes det seksuelle at handle om smukke og unge kroppe med stort fokus på det visuelle (Wada et al. 2015), og mange ældre selv beskriver også seksualiteten som overstået, hvilket Simpson og kolleger har beskrevet som erotofobi (2017). Det seksuelle er de unges arena, og de ældre er efterladt til enten at acceptere deres seksualitet som tabu eller at indgå i en version af det seksuelle, der foregår på de unges præmisser.

Ifølge 62-årige Dina handler tabuiseringen også om, at yngre kroppe præger medie billedet. Det kan gøre det svært for modne mennesker at være tilfreds med sin krop, når tingene begynder at hænge. Når sexede kroppe altid er unge kroppe, antages det nemt, at ældre er asekuelle. Ifølge hende bidrager det til, at ældre mennesker ringeægtes i en overseksualiseret kultur. Der synes således ikke at være et rum for moden seksualitet, og mange af deltagerne oplever, at det er blevet sværere at tale om seksualitet med vennerne. Det er for skrøbeligt et felt, når det hele ikke altid kører, som det skal. Jens på 77 beskriver det som en følelse af, at man afkønnes og bliver en del af en grå masse. Han oplevede, at det blev sværere at få kærester, efter han kom i 60erne, og der var ikke længere så meget flirt i luften. Når han så finder en kæreste, er det sværere at snakke om det seksuelle, fordi det ikke længere foregår problemfrit: *'Når slimhinderne tørrer ud, er det som en hel verden der lukker sig, i stedet for at man forholder sig undersøgende og eksperimenterende til det'*. Det seksuelle som et svært felt går igen i mange af interviewene. 68-årige Jane har opsøgt fora, hvor man kan tale om det, fordi samtalen både til middage og på facebook-grupper bliver blufærdig, lummer eller useriøs. Hun vil ikke pakkes væk efter en bestemt alder, men snarere udforske, hvordan seksualiteten ændrer sig og bliver til noget andet, når man bliver mere moden.

Tabuiseringen af ældre menneskers seksualitet er for mange af deltagerne konkret og marginaliserende. De oplever ikke, at der er plads til, at de taler om sig selv som seksuelle væsener. På samme måde oplever mange af deltagerne, at alderismen ligger i sproget. Dina underviser på et universitet og oplever, at de studerende er søde mod hende, men når de generelt taler om ældre mennesker som målgruppe, tænker hun for sig selv 'prøv lige at indsætte jøde eller neger i stedet for gammel i den sætning, og hør, hvad du selv siger'. Gamle er dovne, kedelige og ligegyldige, og man kan finde den slags ideer om gamle helt tilbage til Aristoteles og op igennem kunsthisto-

Illustration 2. I kunsthistorien er gamle mennesker ofte portrætteret som uhyggelige og afskyelige. Her er det Goya med maleriet 'To gamle mænd spiser suppe', 1819-1823.

Kilde: Museo del Prado.

rien (se illustration 2). For Dina bliver det ekstra skræmmende, fordi hun ved, at de samme studerende om 10 år sidder og ansætter folk rundt omkring på arbejdsmarkedet. Også deltageren Ane fremhæver, hvordan den ældre generation i sproget gøres til krøblinge, affældige og på vej i graven. De fratages deres agens og gøres til 'vores gamle', lige som man ville tale om 'vores børn'. Kunne man forestille sig, at vi ville sige 'vores voksne', og hvornår holder man egentlig op med at være en del af den gruppe?

Alderismen i sproget fremhæves af mange af deltagerne. Ordet 'ældrebyrde' skærer dem alle over en kam og skeler ikke til deres bidrag igennem livet. Værre endnu fratager det dem deres menneskelighed og reducerer dem til en omkostning. Andre oplever, hvordan de omtales som krøblinge og tales ned til i både den offentlige debat og i deres hverdag i butikker og i interaktioner med det offentlige. Det kan ofte være svært at pege på, men det ligger i stemmelejet og den misforståede omsorg. Mange af deltagerne gør en dyd ud af at holde sig aktive og præsentable og oplever ofte, at det fører til bemærkninger om, at de holder sig godt for deres alder, eller at de ser godt ud for deres alder. Selvom det umiddelbart er en ros, opleves det også som et alderistisk udsagn, der antager at de på grund af deres alder burde være langt ildere tilredt, end tilfældet er.

Hvor arbejdsmarkedets forskelsbehandling og det offentliges digitalisering er eksempler på strukturel alderisme, kan man anskue det nedladende sprog og den tabuiserede seksualitet som symptomer på de ideer, der er med til at forme ældre mennesker som mindreværdige. På den vis er de en del af det tankesæt, som de alderistiske strukturer er gjort af.

Konklusion: Et blik for alderisme

Igennem artiklen har jeg vist, hvordan deltagerne i studiet oplever alderisme. I mange tilfælde opleves alderismen som subtil og acceptabel. Når den opleves som acceptabel, kan det både være, fordi den fremkommer gennem velmente hensyn og beskyttelse, men også fordi den bekræfter udbredte fordomme om ældre mennesker, som både de ældre og yngre generationer abonnerer på. Alderismen er en del af en kulturel arv, som ikke kan tilskrives en bestemt generation. Den bliver således ikke bare acceptabel, men ses også som naturlig og internaliseres dermed, som man bliver ældre og oplever, at omverdenen begynder at kategorisere en som sådan.

I andre tilfælde opleves alderismen som konkret og marginaliserende. Debatten om alderisme på arbejdsmarkedet har i de seneste år været omsiggribende, og dette har utvivlsomt indvirket på deltagernes oplevelser. Samtidig er arbejdsmarkedet et af de steder, hvor alderismen er mest konkret og marginaliserende, når man køres ud på et sidespor, fyres, ikke kan få ansættelse eller har en oplevelse af at kolleger synes, man burde gå på pension. Samtidig oplever deltagerne, at arbejdsmarkedet er et af de steder, hvor man finder sit værd og identitet, og at pensionen derfor også bliver marginaliserende. Digitaliseringen er et andet tydeligt eksempel på alderisme, hvor deltagerne oplever et offentligt system uden erkendelse af, at en stor del af borgerne slet ikke har forudsætningerne for at være borgere længere. Dette problem er særligt udtalt for den ældre generation, men kan også findes blandt mange yngre borgere. Man kan således diskutere, om det er alderisme eller brutal effektivisering. I en velfærdsstat, der bryster sig af at være universel, forekommer det alderistisk at adgangen til kommunikation med det offentlige tilsyneladende kun er de generationer forundt, som er digitalt indfødte, eller dem, som har ressourcer til at lære digitale færdigheder og/eller pårørende til at hjælpe dem med det.

I andre arenaer forekommer alderismen også konkret og marginaliserende. For deltagerne er den tabuiserede seksualitet og det nedladende sprog udtryk for konkret og marginaliserende alderisme, som siger meget om de ideer, vi alle har om livsforløbet og alder. Forbindelsen mellem alderistiske ideer og strukturer ville være oplagt at forfølge i en anden artikel med mere brug af dokumentstudier foretaget i forbindelse med dette studie samt med en tungere teoretisk vinkel. I denne artikel har jeg derimod vist, hvordan alderismen opleves i ældre menneskers hverdagsliv.

De nye generationer af ældre mennesker virker til at være i gang med et kulturelt opgør med alderismen. Det er en generation, der igennem hele livet har gjort oprør mod de strukturer, de har mødt, og som fortsætter med at gøre det i alderdommen (Bruckner 2021). Samtidig er mange af deltagerne nogle af de mest kritiske over for deres egen generation, og de beskriver ofte deres omgangskreds som konforme og kedelige passagerer i et samfund, der har brug for deres engagement. På den vis indeholder omskrivningen af alderdommen sine egne marginaliserende mekanismer.

Som jeg har beskrevet igennem artiklen, har der under feltarbejdet være mange tilfælde, hvor jeg som forsker er stødt på situationer, som jeg har opfattet som alderistiske, men hvor deltagerne har set dem som små irritationsmomenter, der ikke handler om alderisme. Er det ikke alderistisk, når lægerne bliver ved med at spørge, om man virkelig vil genoplives? Var det ikke alderistisk, når man holdt seniorerne væk fra arbejdspladserne under Covid 19, efter alle andre aldersgrupper var tilbage? Jeg har forsøgt ikke at lægge deltagerne ord i munden, men har ofte diskuteret det med dem efterfølgende. Kan det være alderisme, hvis deltagerne ikke selv opfatter det som sådan? Det vil jeg mene, men jeg har også stillet mig nysgerrig over for, hvordan det ellers kan opfattes. I starten af artiklen sammenlignede jeg alderisme med racisme og sexism. Også her synes sammenhængen lige for. Var det racistisk at sætte afrikanere i bur i zoologisk have i starten af 1900-tallet, selvom man ikke opfattede det som racistisk? Var der sexistisk kultur på arbejdsmarkedet, før man begyndte at tale om det som sexistisk?

Vi er først i disse år ved at udvikle et blik for alderisme. Alderismen er ofte volatil og i mange tilfælde forklædt som hensyn. Samtidig kan der være gode argumenter for den, og derudover er alder en virkelig praktisk standard. Jeg startede med at beskrive alder som både et tal, en standard, en risikofaktor, betydning, kultur og struktur. Jeg håber at have vist, at den er alle disse ting, og at vi ikke nødvendigvis kan og bør gøre os fri af alder. Men vi bør i det mindste overveje, hvor meget betydning vi giver alder. Og vi bør overveje, hvilke konsekvenser det har, når alder bliver brugt til langt mere end bare at tælle år siden fødsel.

Litteraturliste

- Amilon, Anna 2022: Ældres levevilkår. I Andersen T.M. & Skaksen, J.R. (red.) *Et aldrende Danmark*. Gyldendal, 87-99.
- Andersson, Janicke; Ekstam, Lisa, og Nilsson, Gabriella 2021: Mina barn tycker att jag ska vara försiktig. I Jönson, H. (red.) *Perspektiv på ålderism* (pp. 129-150). Social Work Press.
- Bernard, H. Russell 2017: *Research methods in anthropology: Qualitative and quantitative approaches*. Washington DC: Rowman & Littlefield.
- Blaakilde, Anne L. 1999: *Den store fortælling om alderdommen*. Munksgaard.
- Blaakilde, Anne L. 2015: "Den store moder": Om ældre kvinder i dansk familihistorie. Livshistoriske interviews og narrative analyser. *Tidsskriftet Gerontologi*, 31:2, 20-25.
- Blaakilde, Anne L. 2021: "Fra 'generationskamp' til 'generationssvigt'. Alderisme gennem to århundreder". *Tidsskriftet Gerontologi*, 37:2, 20-23.
- Bruckner, Pascal 2021: *A brief eternity: The philosophy of longevity*. Cambridge: Polity Press.

- Butler, Robert N. 1969: Age-ism: Another form of bigotry. *The gerontologist*, 9(4, 1), 243-246.
- Bytheway, Bill 1995: *Ageism*. Open University Press.
- Bytheway, Bill 2011: *Unmasking age: The significance of age for social research*. Policy Press.
- CCDC. 2020: The epidemiological characteristics of an outbreak of 2019 novel Coronavirus diseases (COVID 19) – China 2020. <http://www.neotropicscience.com/uploads/4/6/7/6/46762515/covid-19.pdf>
- Cole, Thomas R. 1992: *The journey of life: A cultural history of aging in America*. Cambridge University Press.
- Comfort, Alex 1977: *A good age*. Mitchell Beazley.
- Dansk Erhverv 2019: Arbejdsmarkedsanalyser. Er der job til ledige over 60? <https://www.danskerhverv.dk/siteassets/mediafolder/dokumenter/01-analyser/analysenotater-2019/ledige-seniorer-finder-job.pdf>
- de Grey, Aubrey D. 2013: The desperate need for a biomedically useful definition of “aging”. *Rejuvenation research*, 16(2), 89-90.
- Dhingra, Ravi og Vasani, Ramachandran S. 2012: Age as a risk factor. *Medical Clinics*, 96(1), 87-91. DOI <https://doi.org/10.1016/j.mcna.2011.11.003>
- Finkelstein, Lisa. M.; King, Eden B. og Voyles, Elora C. 2015: Age metastereotyping and cross-age workplace interactions: A meta view of age stereotypes at work. *Work, Aging and Retirement*, 1:1, 26-40.
- Folker, Louise; Larsen, Marie G.; Bygballe, Line, S. og Lassen, Aske J. 2020: *De erfarne – Rapport fra projektet 'Seniorpraksis'*. Center for Humanistisk Sundhedsforskning, Københavns Universitet.
- Gallup (2021). *Index Danmark*. Gallup.
- Gewirtz-Meydan, Ateret; Hafford-Letchfield, Trish; Benyamini, Yael; Phelan, Amanda; Jackson, Jeanne og Ayalon, Liat 2018: Ageism and sexuality. I Ayalon, L. & Tesch-Römer, C. *Contemporary perspectives on ageism*. Springer Open, s. 149-162.
- Gewirtz-Meydan, Ateret og Ayalon, Liat 2017: Physicians' response to sexual dysfunction presented by a younger vs. an older adult. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 32(12), 1476-1483. DOI <https://doi.org/10.1002/gps.4638>
- Hjelholt, Morten; Schou, Jannick; Bojsen, Lena B. og Yndigeegn, Signe L. 2021: *Digital marginalisering af udsatte ældre – delrapport 2*. København: IT-Universitet.
- Holstein, Erik 2021: De unge er til klima, de ældre er til sundhed. *Altinget* <https://www.alinget.dk/artikel/de-unge-er-til-klima-de-aeldre-er-til-sundhed>
- Jönson, Håkan 2013: We will be different! Ageism and the temporal construction of old age. *The Gerontologist*, 53(2), 198-204. DOI <https://doi.org/10.1093/geront/gns066>

- Katz, Jack 2001: Analytic induction. I N. J. Smelser, P. B. Baltes, N. J. Smelser, & P. B. Baltes (red.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*. The University of Michigan, 480-484.
- Katz, Stephen og Marshall, Barbara L. 2004: Is the functional 'normal'? Aging, sexuality and the bio-marking of successful living. *History of the human sciences*, 17(1), 53-75. DOI <https://doi.org/10.1177/0952695104043584>
- Kendi, Ibram X. 2019: *How to be an anti-racist*. Random House Publishing Group.
- Khan, Alina A. og Clotworthy, Amy 2022: Når den næste pandemi kommer: Mental sundhed og kronisk sygdom under Covid-19. *Gerontologi*, 38:2, 28-31.
- Kirk, Henning 2020: *Godt nyt om gamle hjerner: Om hjernens livskarriere og voksenlivets vækstmuligheder*. Gyldendal.
- Kirk, Henning og Kühlmann, Lone 2012: *Afskaf alderdommen – bliv i de voksnes rækker*. Gyldendal.
- Larsen, Mona og Amilon, Anna 2019: *Tilbagetrækningsalder og tilbagetrækningsårsager*. VIVE: København.
- Lassen, Aske J. 2020a: Pension fungerer i dag som en form for borgerløn. Kronik i *Information*, 23. december. <https://www.information.dk/debat/2020/12/pension-fungerer-dag-form-borgerloen>
- Lassen, Aske J. 2020b: *Livets tredje akt: Frit fald eller frit fald i livet på tærsklen til pension*. EgoLibris/Indblik.
- Lassen, Aske J. 2022: *SENESKIFT – Når seniorer skal finde nyt job*. Ældre Sagen. <https://www.aeldresagen.dk/presse/viden-om-aeldre/analyser-og-undersogelser/2022-rapport-sene-skift>
- Lederne 2021: Ledere vil gerne ansætte seniorer. <https://www.lederne.dk/presse-og-nyheder/analyser-og-undersogelser/arbejdsmarked-og-oekonomi/ledere-vil-gerne-ansaette-seniorer>
- Levy, Becca R. 2001: Eradication of ageism requires addressing the enemy within. *The Gerontologist*, 41:5, 578-579.
- Levy, Becca R. og Banaji, Mahzarin R. 2002: Implicit ageism. *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons, 2004*, 49-75.
- Lindahl-Jacobsen, Rune og Jeune, Bernard 2022: Coronapandemien hos den ældre befolkning – risikofaktorer og dødelighed. *Gerontologi*, 38:2, 4-8.
- Malinen, Sanna og Johnston, Lucy 2013: Workplace ageism: Discovering hidden bias. *Experimental aging research*, 39(4), 445-465.
- Marshall, Barbara L. 2011: The graying of "sexual health": A critical research agenda. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 48(4), 390-413. DOI <https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.2011.01270.x>
- Marshall, Barbara L. og Katz, Stephen 2012: The embodied life course: Post-ageism or the renaturalization of gender?. *Societies*, 2:4, 222-234. DOI <https://doi.org/10.3390/soc2040222>

- McGonagle, Alyssa K.; Fisher, Gwenith G.; Barnes-Farrell, Janet L. og Grosch, James W. 2015: Individual and work factors related to perceived work ability and labor force outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 100:2, 376. DOI <https://doi.org/10.1037/a0037974>
- Meng, Annette; Jensen, Per H.; Albertsen, Karen; Sundstrup, Emil og Andersen, Lars L. 2020: Stereotypier, fordomme og aldersdiskrimination. I Jensen, Per H. (red.) *Seniorarbejdsliv*. Frydenlund Academic: Frederiksberg, 191-206.
- Moreira, Tiago; Hansen, Asger Å. og Lassen, Aske J. 2020: From quantified to qualculated age: The health pragmatics of biological age measurement. *Sociology of Health & Illness*, 42:6, 1344-1358. DOI <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13109>
- Moreira, Tiago 2016: *Science, technology and the ageing society*. Routledge.
- Ng, Thomas W. og Feldman, Daniel C. 2012: Evaluating six common stereotypes about older workers with meta-analytical data. *Personnel psychology*, 65(4), 821-858.
- Raemdonck, Isabel; Beusaert, Simon; Fröhlich, Dominik; Kochoian, Nané og Meurant, Caroline 2015: Aging workers' learning and employability. I *Aging workers and the employee-employer relationship*. Springer, Cham, 163-184.
- Romaioli, Diego og Contarello, Alberta 2021: Resisting ageism through lifelong learning. Mature students' counter-narratives to the construction of aging as decline. *Journal of Aging Studies*, 57, 100934. DOI <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2021.100934>
- Rudolph, Cort W.; Rauvola, Rachel S.; Costanza, David P. og Zacher, Hannes 2021: Generations and generational differences: Debunking myths in organizational science and practice and paving new paths forward. *Journal of business and psychology*, 36(6), 945-967.
- Seniortænketanken 2019: Hvad kendetegner langtidsledige seniorer. <https://bm.dk/media/11796/hvad-kendetegner-langtidsledige-seniorer.pdf>
- Schou, Jannick og Pors, Anja S. 2019: Digital by default? A qualitative study of exclusion in digitalised welfare. *Social policy & administration*, 53(3), 464-477. DOI <https://doi.org/10.1111/spol.12470>
- Shiovitz-Ezra, Sharon; Shemesh, Jonathan og McDonnell/Naughton Mary 2018: Pathways from ageism to loneliness. I Ayalon, Liat og Tesch-Römer, Clemens (red.) *Contemporary perspectives on ageism*. Springer, Cham, 131-147.
- Simpson, Paul; Wilson, Christone B.; Brown, Laura J.; Dickinson, Tommy og Horne, Maria 2018: 'We've had our sex life way back': older care home residents, sexuality and intimacy. *Ageing & Society*, 38(7), 1478-1501.
- Timmermans, Stefan og Epstein, Steven 2010: A world of standards but not a standard world: Toward a sociology of standards and standardization. *Annual review of Sociology*, 36(1), 69-89.

- Vickerstaff, Sarah og Van der Horst, Mariska 2022: Embodied ageism: "I don't know if you do get to an age where you're too old to learn". *Journal of Aging Studies*, 62, 101054. DOI <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2022.101054>
- Wada, Mineko; Clarke, Laura H. og Rozanova, Julia 2015: Constructions of sexuality in later life: Analyses of Canadian magazine and newspaper portrayals of online dating. *Journal of Aging Studies*, 32, 40-49. DOI <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.12.002>
- WHO 2020: *Report on the WHO-China joint mission on Coronavirus Disease (Covid 19)*. Geneve: World Health Organization
- WHO 2021: *Global report on ageism*. Geneve: World Health Organization
- Zaniboni, Sara; Kmicinska, Malgorzata; Truxillo, Donald M; Kahn, Kimberly; Paladino, Maria P., og Fraccaroli, Franco 2019: Will you still hire me when I am over 50? The effects of implicit and explicit age stereotyping on resume evaluations. *European journal of work and organizational psychology*, 28(4), 453-467.
- Ældre Sagen 2022: *Ældre anvendelse af IT 2022*. <https://www.aeldresagen.dk/presse/viden-om-aeldre/aeldre-i-tal/2022-aeldres-it-anvendelse>
- Aabo, Marie G.; Mølgaard, Katrine og Lassen, Aske J. 2023: The worn-out syndrome: Uncertainties in late working life triggering retirement decisions. *Plos ONE*. DOI <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0282905>

English summary

The third big -ism: On ageism and the meaning of age

In recent years, ageism on the labour market has been debated in Denmark. But the labour market is only one of the places, where ageism appears. Through ethnographic fieldwork amongst older Danes (N=16), the article explores, how ageism is experienced amongst older Danes. The articles analyses how ageism is internalised and becomes part of older people's image of themselves. In many instances, ageism is experienced as situated, subtle and acceptable, while in other instances, it is experienced as concrete, marginalising and structural. In the latter instances, this is often on the labour market as well as regarding digitilisation, sexuality and the language used about older people. The article illustrates the many appearances of ageism and contributes to the discussion regarding how widespread it is, and what age means for our ways of interacting.